

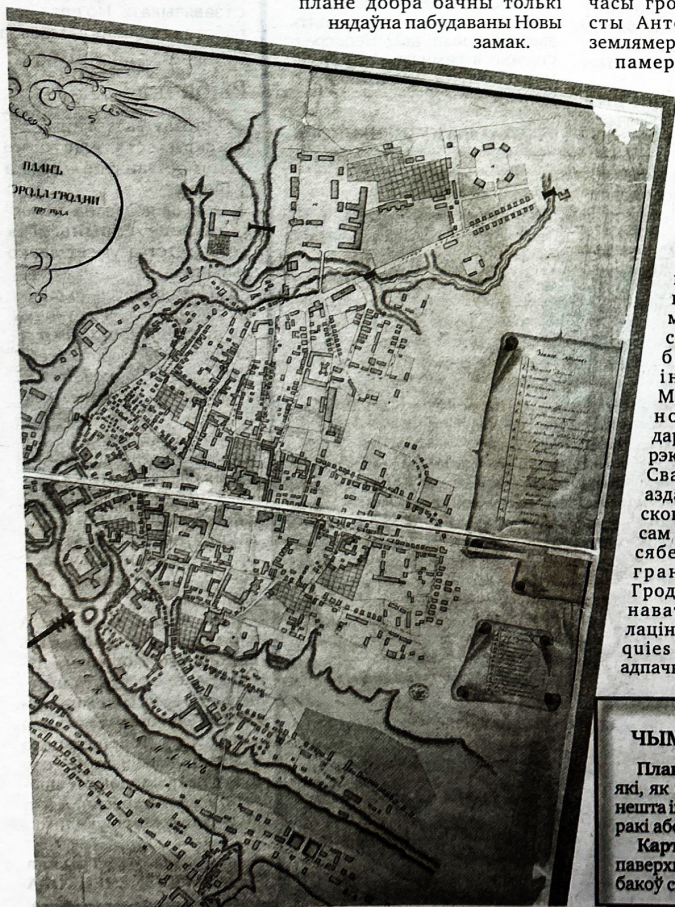
Ад малюнкаў з узгорка да карты ў смартфон

Від з вежы

Гэта карціна ці карта? Такое пытанне можа быць лагічным для чалавека, не дасведчанага ў пытаннях развіцця картаграфіі. І не дзіўна: раней карты больш нагадвалі прыгожыя малюнк гарардоў. Іх стваралі як від з узгорка або высокай вежы, і таму не магло быць ніякай гаворкі пра дакладнасць у адлегласцях і прапорцыях будынкаў. Лічыцца, што першую сапраўдную карту (у сучасным разуменні гэтага слова – як від зверху) прыдумаў у 1502 годзе для горада Імола ў Паўночнай Італіі геніяльны італьянскі мастак і вынаходнік Леанарда да Вінчы. Карыстаючыся кампасам і яшчэ некалькімі простымі прыладамі, вучоны стварыў карту, прынецп якой пасля стаў усеагульным і перайшоў з паперы ў нашы смартфоны, планшэты і камп'ютары.

Карта з папялішчамі

Прадстаўлены на выстаўцы ў Новым замку карты і планы Гродна ахопліваюць часавы перыяд

Расказваем пра самыя цікавыя карты Гродна за апошнія тры стагоддзі

з пачатку XVIII стагоддзя да сярэдзіны XX-га. Самы стары план – так званы “Стакгольмскі план” 1706 г. Гэта намаляваны шведскімі вайсковымі картографамі від расійскіх вайсковых умацаванняў Гродна часоў Паўночнай вайны.

На так званай “Дрэздэнскай карце” Гродна 1753 г. цёмнымі плямамі паказаны часткі горада, знішчаныя чарговым пажарам. На гэтым плане добра бачны толькі нядаўна пабудаваны Новы замак.

З фондаў Расійскага ваенна-гістарычнага архіва паходзяць планы Гродна 1783 і 1795 гадоў. План 1783 г., створаны гродзенскім землемерам Юзафам Маркевічам, унікальны і вельмі важны для даследчыкаў – на ім паказаны ўласнікі ўсіх дамоў Гродна амаль два з паловай стагоддзя таму.

Юзаф Маркевіч – выключная, хаця і малавядомая ў нашым горадзе асоба. У часы гродзенскага старацты Антонія Тызенгаўза землемер Маркевіч правёў памеры ўсёй Гродзенскай эканоміі, стварыўшы яе рукапісную карту. Таксама ён узначаліў школу каморнікаў (землямераў), што выпускала запатрабаваных спецыялістаў-геаметраў, якіх на сучасны лад можна назваць супрацоўнікамі бюро тэхнічнай інвентарызацыі. Маркевіч праектаваў новыя мястэчкі, дарогі, ствараў карты рэк і праекты каналаў. Свае творы геаметраў аздабляў выявамі вясковых пейзажаў, часам нават паказваючы сябе за працай. Яго грандыёзная карта Гродзенскай эканоміі нават мае подпіс на лацінскай мове “dulcis quies fessis” (“салодкі адпачынак стомленым”).

ЧЫМ АДРОЗНІВАЕЦЦА КАРТА АД ПЛАНА?

План – гэта чарцёж невялікага кавалка зямной паверхні, які, як правіла, адлюстроўвае толькі забудову ўчастка або нешта іншае, важнае для карыстальніка. Напрыклад, участак ракі або надзел зямлі.

Карта – гэта зменшаная абагульненая выява зямной паверхні, выкананая ў картаграфічнай праекцыі з паказам бакоў свету, маштабу і ўмоўных знакаў.

У ТЭМУ

§ Пачынаючы з 7 лютага, наведвальнікі Новага замка змогуць пабачыць выстаўку, прысвечаную старадаўнім картам горада над Нёманам.

Першы генплан Гродна

Пасля 1795 года, калі беларускія землі ўвайшлі ў склад Расійскай імперыі, губернскі Гродна рос, прырастаў новымі кварталамі, мастамі, чыгункай, водаправодам. Таму захавалася даволі шмат планаў другой паловы XIX – пачатку XX ст. Адзін з самых цікавых, які экспануецца на выстаўцы, – “План праектаванага горада Гродна”, створаны ў 1882 г. Гэта першы генеральны план разбудовы горада, які ніколі не быў рэалізаваны. Да прыкладу, так і не была пабудавана запраектаваная праваслаўная царква ў раёне сучаснай вуліцы Міра. Справа ў тым, што страшны пажар 1885 г. паставіў перад гараджанамі зусім іншыя задачы па адбудове пацярпелай ад стыхіі губернскай сталіцы. Гэты план, як і некаторыя іншыя, рупліва адноўлены музейнымі рэстаўратарамі.

Шмат планаў Гродна стварылі расійскія военныя, якія на працягу больш ста гадоў збіраліся пераўтварыць

горад на Нёмане ў непрыступную крэпасць. На выстаўцы размешчаны два планы крэпаснага будаўніцтва ў Гродне – 1810 і 1914 гадоў, хаця такіх праектаў насамрэч было намянога болей. І калі ў пачатку XIX ст. праекты новай крэпасці прадугледжвалі пабудову амаль у самым цэнтры Гродна вялікай цытадэлі, то праз сто гадоў горад планавалася ахапіць лінійнай фартоў па акружнасці ў 70 кіламетраў. Наведвальнікі выстаўкі могуць убачыць план забудовы цэнтральнага вайсковага гарадка Гродзенскай крэпасці на месцы фальварка Валюш, які з часам стаў цэлым раёнам горада з назвай Фалюш.

На карце – вайсковыя часткі фашыстаў

Пасля Першай сусветнай вайны горад патроху адбудоваўся. Узнікла патрэба ў паўнаватарскай карце. Тым больш да гэтага Гродна не меў дакладнага плана, дзе былі б паказаны ўсе яго будынк, а таксама вышыні над узроўнем мора. Між тым гэта было неабходна для разбудовы водаправода і пракладкі гарадской каналізацыі. Пасля доўгіх дыскусій гарадскі магістрат заплаліў вялікую суму грошай землемеру інжынеру Францішку Аўгустынку за стварэнне першага такога плана. Так званы “план Аўгустынка” з’явіўся ў пачатку 1930-х гадоў і выкарыстоўваўся гарадскімі службамі да пачатку 1960-х.

Самы позні план, які прэзентуецца на выстаўцы, – нямецкі план Гродна часоў Вялікай Айчыннай вайны. На ім савецкія падпольшчыкі нанеслі месца размяшчэння вайсковых частак фашысцкіх акупантаў. Так надрукаваныя фашыстамі карты дапамагалі партызанам і падпольшчыкам у барацьбе з захопнікамі.

Планы з Расійскага ваенна-гістарычнага архіва і іншых замежных архіўных сховішчаў на выставе прадстаўлены копіямі, планы з фондаў Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея арыгінальнымі. Карты дапоўнены іншымі экспанатамі – старымі паштоўкамі, фотаздымкамі, кнігамі і прадметамі, якія маюць дачыненне да таго месца, якое паказана на карце. Усяго на выстаўцы можна убачыць каля трыццаці карт і планаў Гродна і асобных частак нашага горада.

ЦІКАВА ВЕДАЦЬ

Андрэй ВАШКЕВІЧ, загадчык аддзела найноўшай гісторыі Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея